

EMLÉKEZZÜNK

„A Nép sírt... ivott és sírt”

Szóbéli történelem a csíkszentdomokosi kollektivizálásról

Fog-e tudni az utókor parasztságunk legnagyobb drámájáról, amit a háború után élt át és amelynek lelki-testi sebei, sérelmei ma sem gyógyultak be? Egyet-mást, a szépirodalomból talán igen. Talán az agrártörténet is megírja egyszer a kollektivizálás igazi lefolyását, szemben a korabeli hivatalos dokumentumokkal, melyek a parasztság határtalan lelkesedéséről, a szocialista mezőgazdaság önkéntes vállalásáról, példátlan rekordtermésekről, boldogságról, jólétről stb. fognak az unokáknak vallani. Úgy vélem, a valós kép rögzítéséhez a társadalomnéprajz, a szóbéli történelemkutatásnak eredményeit mellőzni nem lehet.

Az alábbiakban a csíkszentdomokosi földművesek vallomásaiból válogatok, amiket 1987–1989-ben gyűjtöttem. Kis metszete csupán annak a történelemnek, amelyet hősei és szenvedő alanyai mondanak el. Jobban, mint ők, senki nem tudja, nem tudhatja.

Az adatközlők nevét kezdőbetűvel jelzem: így egyeztünk beszélgetéseink során, amik a legtöbbször óvatosan körülnézve, hangot lehalkítva indultak és folytak, nemegyszer összerendezve és talán kételkedve, hogy vajon ki is ez a magát tanárnak valló „idegen”. A múlt utánunk nyúl(hat) – éreztem egyfelől a vibráló félelmet, másfelől az igazság megvallásának elégtételt is.

Már a hírektől is féltünk...

„Csak a beszédből jöttek a hangok, úgy lehetett hallani lassan, hogy kollektivizálnak. Hogy az Isten megver, ha ide is eljő. S eljött. Tényleg megértük, hogy elvették künn a fődeket, eszeszedték az állatokat. Nekünk ló es vót csitkóval, felszerelésvel: szekér, lánc; aztán, hogy adjunk zsákok, vetőmagot. Mindent adtunk, s most, hogy öreg lettem, nekünk nem jár semmi.” (K. F.)

„Nem tudom, hogy honnat jött a hír, de jómagam is eleget sírtam. Féltünk. Már a hírektől is féltünk. Azt mondták, Lenin találta ki.” (K. F.-né)

„Jött, olyan szél módra jött a hír. Ennek a D. F.-nek az apja beteges vót, s olyan nagy kosárszékebe ült kint a kapu előtt, s az mintha jövendőlt vóna, s jósolt vóna, mondta: »Eredjetekek még most, s dolgojzatok! Met most még van amibe. Eljő az idő, amikor dolgoznátok, s nem lesz hol!» – S hát hogy nem, s hogy nem? – kérdejtük. Odagyültünk, kucurodtunk melléje. S hát maga honnat tudja? Azt mondta, »Olvasok, fiam!» Mondták neki a szomszédok, olvas, olvas, de biztosan nem jól értelmezi. Na, de aztán jött a társulás híre, s hát eccer a kollektívé.” (T. I.-né)

„A Szovjetből hazajött foglyokat kézrevették, s megmondták nekik, hogy a pufátokot fogjátok bé, hogy ott, ami vót, s amit láttak, avval hallgassanak. De azért csak elmondtak ezt-azt. Például K. G. annyira fel vót lázadva arra fel, hogy ott mit látott, s hát eccer bé van állva a pártba. Met beállították.” (T. I.)

„Jaj, igen erőst féltünk. Mindenki a faluban, s le itt a csíki medencében mindenki. Tudom, hogy annyit sírtunk, s annyit búsultunk, nem akartunk semmit dolgozni.” (Sz. A.)

„Itt vót egy böcs komonista. Sz. D. vót a neve. Arra es visszaemlékszem, hogy szedett eszde minket, s énekeltetet az úton. Mit tudom én, az ők éneküköt. Felvonulásokat szerveztek örömikbe, hogy ők kerültek a polcra. Felvonultattak oda, a néptanács elé, s mentünk, met hajtottak. Küldték B. A.-t a gyárból. Nem hagyott békít az embernek. Menni kellett minél többen, hogy lássák, hogy teccik nekünk. Biza, mi nem énekelünk, hanem belül jól keseregtünk.” (K. F.)

Aztán meges eljött az Isten verése...

„Minket az a remény táplált, hogy hegyes vidék a miénk, mint Gyimes völgye, hát kimaradunk. De biza kollektivizáltak. Pedig Domokos nem volt a plánba [tervben] a földjei miatt. De érdeke volt Balánbányának, met kellett a hely a meddúnék [ülepítő állomás a rézérc steril homokjának], s úgy könnyebb volt elvenni a földjeinket. Mekkora drága területeket lefoglaltak, Istenem! Két termés lett örökké rajta: széna, sarjú.” (K. F.)

„Ezek a párttagok... esszecsoportosultak vagy heten, s kérték, hogy csinálják meg itt is a kollektívát. Akik elébb beálltak mint gazdák, gyengék, gyengébbek voltak. Mindenben kotnyeések vótak, de egyik se törte le a nyelit a dolognak. Esetleg egy-egy kenderföldjük ha vót. Ezért lett aztán a morgás, hogy például »Szerencsétlen Bőjte, semmije se vót, s most meg van gazdagodva munka nélkül.« A miénkből meggazdagodott.

Ezek a kapzsiak mind meggazdagodtak, s aki ott dolgozott, s kinek vót, mind leszegényedett. A hús beadásból bezzeg annak idején nem vették ki a részt, se adót nem fizettek, s mi milyen adókat fizettünk! Jaj! S aztán semmibe vettek. »Fogd bé a pufádot, mocskos kulák!« – így szidták le. Pedig nem es vótam az. Csak gúnyolódtak velünk, de azt se tudták, a pártnak milyen irányelve van!

„Na, ezek álltak esse elsőnek a kollektívába!” (T. I.)

„Aztán vették az alkalmazottakat kézbe, s utána a földműveseket. Egyből nem csaptak rea a népre. De nagy ellenállás vót. Engem es kiadtak a gyárból. Négy és fél évet vótam Balánon. Ott kezdték el velünk. Béhívtak az irodába, de NEM-el válaszoltam. A többiek es olyan kíváncsiak vótak, kint vártak, hogy mivel jövök ki.

Aztán átjöttem ide, a helyi gyárhoz, met én úgy születtem, hogy dolgozni szerettem. S akkor itt es ugyanaz következett. Egy hármás bizottság elé hívtak, s azt mondták, meg kell adjam az utolsó választ. S én egyből azt kérdeztem, mehetek-e el.

Három nap múlva a munkaszerződésemet felbontották. Így két évet itthon vótam, a tehén helyett lovat vettem, úgy es megéltem. A fiamot is elcsapták, nemcsak engemet.” (K. F.)

„Eccer egy éjjel halljuk, hogy jó egy kocsi, Elöttünk megáll.

– Jaj, mondom, Ignác, jönek motolni! [házkutatni]

Azt mondja, ejsze nem, éjjel!

Kopognak, s »Ignác!«

Ignác felkelt, kinyitja az ajtót, s hát B. D. S azt mondja »Gyere beszéljek a fejeddel egy kicsit. Az asszonyt hagyjuk bent.«

Úgy gagyáson ment vót ki, s jó bé eccer, egy idő múlva, s azt mondja, nézd meg te, hinak, hogy legyenek párttag. S ő azt mondta neki, mikor itt a tízest beszervezed, akkor én es leszek, de addig nem.

– »Hadd el, aszongya, megbánod, met az ujjod beszorul, vagy az izéd.« Ne tessék haragunni, tanár úr, de megmondta parasztoson, hogy mije szorul bé.

– Nem baj, monta Ignác, akkor a másé es beszorul.

– »Elveszted a birtokod!« – fenyegette.

– Ha elvesz, vesszen. Úgy se állok bé, azt mondta Ignác.

A kollektivizálás előtt párttagot akartak csinálni az uramból. Éjszaka. Hogy így indítsák a kollektív felé. De aztán olyan csúf dolgot mondott el az a B. D., hogy jaj!” (T. I.-né)

Szervezők és módszerek

„Jöttek segítségek szervezni máshonnan. Nem tudom, hitták-e, küldték-e? A szervezőköt esszecerélték: a domokosit küldték Karcfalvára, s a karcfalvit Domokosra, s így.

Ide jött egy Szentés nevezetű Madéfalváról. Jó szeges orcája vót. Mondta egyvégbe, me jó dumája vót, hogy így lesz s úgy lesz, s ígérte, hogy adnak egy napra 3 kiló gabonát, s hogy a földet nem viszik el. Hát ebbe igaza vót. Dehogy vitték el a földet, csak a hasznát. Azt vitték el.

Nem mondom, az első évben még adtak. De aztán gabonából a másodikat, pityókából, ami megfagyott, s amit a szélekről esszehordtak. Eredj vele, ha kellett.” (Sz. A.)

„Vót egy Erős nevezetű es. Aztán azt megfuttattuk. Vótunk tisztítani az erdőbe, s oda jött szervezni. S mondták a fiatal menyecskék, Erzs, fogjuk meg Erős eltársat! Me úgy csináltak, hogy megfogták, s kivették az övét [a falloszát], s ott ...letöpdösték. Aztán mondom eccer, Mariska, most! De aztán Erős eltárs megfutamadott bé az oldalon, s úgy elment, azóta se láttuk.” (T. I.-né)

„Eccer hívtak édesanyámat. Ugye rajta vót a több birtok. Hítták édesapámat is, de őt nem engedték bé vele. S akkor, »Nyomja ide, Boris néni az ujját!« S odanyomta. Jaj!

Édesapám ment bé utána, s majdnem eszeverték ott az ajtóba, hogy »Mét nyomtad oda az ujjodot?« S akkor édesapámnak es mondták, hogy ha nem, akkor bészoricsák az ujját az ajtó közöi." (T. I.-né)

„Ott lent, Dánfalván s Karcfalván es borzasztó dolgokat csináltak. Rugták ott szembe a férfiakot ágyékba, s az asszonyokat elülről s hátulról. Ilyen dolgokat. De aztán csúfokat mondtak rejok. Aztán azt mondtá az egyik karcfalvi: nem baj B. úr, met te ezt kiszarod! Így mondtá cigányoson." (Sz. A.)

„Kezdték hívatni bé a népet az iskolába.

– Na, mennyi birtoka van?

– Ennyi.

– Na, írja alá!

– Nem írok alaja!

Akkor, amelyik nem írt alaja, bétették a lesetétített motorba [autóba], s a faluközt órák hosszát úristennesen meghordojozták. S akkor kiszállították.

– Alaja ír, vagy nem?

Az azt gondolta, hogy elhordozták a világból. S vót, aki aláírta. Nem bírta tovább." (Sz. A.)

„Akkor nem álltak bé szépszerivel, megverték. Kit, hol. Az hallgatott vele. Az ablakok le vótak setétítve. Nem lehetett tudni, hogy bent mi történik. Egyenként hittak bé mindenkit. S az ettől lefelé levő községekben még a háznál es megverték az embert. Gorombán bántak az ilyenekkel. Az emberekkel." (K. F.)

„A tüt, a gombostüt beléverték az ujjuk begyibe, s úgy kényszerítették bé. S az övékit, a férfiakét csiptették bé az ajtóhoz. A nemi szervit. Ott csináltak Karcfalván. A férfinak mondták, hogy vegye ki, s tegye oda, s a másik szorította rea az ajtót. Úgy vallottak, mint az úrangyal, s amit nem kellett vóna, még azt is elmondták." (T. I.-né)

„Vót nálunk egy B. D. Ide le az első kösségekbe még a szivarat es bényomta az ember szájába. Az égő szivarat. S pufon verte a jenőfaliakat, s a szenttamásiakat. Írtó disznyó vót! Azok erőst vették a lábikot. Nem akartak levetkezni. De eccer, amikor má lejárt a kollektivizálás, kint vót Terköbe. S jött bé a Bocson. S hogy kik vótak, azt csak a Jóisten tudja, de úgy meggyomrozták, hogy beléhót. Csak annyit tudok, annyi kiszivárgott, hogy ha egy szekér nem jött vóna akkor, úgy akarták, hogy elégessék. Élve. Ott a Bocson. Biztoson azok vótak, akikkel odalenn durván, mocskoson elbánt." (Sz. A.)

„Az emberek bujkáltak. Volt egy, aki egy évet Temesváron vót, hogy megmeneküljön, de mikor hazajött, csak bé kellett álljon." (K. F.-né)

„Mindenki sajnálta az övét, pedig annyit kellett fizetni utána, hogy jaj, fél vagyont kellett fizetni az adóba. S méges ragaszkodtunk héza. Dimény Laji a traktor elejibe es lefeküdt, mikor a földjébe belément szántani. Na dehát félrevitték, s csak odaszántották a többihez." (B. A.)

Sírtam úgy, hogy azt hittem, az ég reám szakad...

„Aztán mikor láttuk, hogy nincs merre menekülni, ha a föld színén felül van az ember, akkor ennek alá kell vesse magát. S akkor az uram es beállt. De sírtam úgy, hogy azt hittem, az ég reám szakad." (K. F.-né)

„Ít vót Cs. J. Jó, ügyes, dolgos ember. Ugye mindenüköt elvették, s bánatába addig bú-sult, addig gondolkozott, hogy olyan zavaros lett. S akkor eljött, ide az átjáróhoz, ott vót neki egy szép földje, a vasút mentén. Pont oda jött, s ott vette magát a vonat elé, ahol a földje vót." (K. I.)

„Az én apámat es annak a bánata vitte el. Reggeliztünk, s ő csak az asztal mellé leült, reaborult a keziere, s sírt. »Hát én azért dolgoztam? Két karból létesítettünk mindent. Mit dolgoztunk szent istenem! – mondta. Mennyit eheztünk, spóroltunk. Palotát vehettem vóna a fődek árából!«

Úgye a birtokot le kellett adni, az állatokat le, a szekereket, szerszomokat le. Ez a nagy gond, s bánat vitte el." (Sz. A.)

„Édesapám abba halt belé. Mikor megtudta, hogy kollektivizálnak, eccerre csak kezdett jöni az orra vére... Mikor annak tíz napja vót, eltemettük. Bánatába beléhalt. Még az utolsó szava es az vót: Mi lesz veletek? Sokan haltak meg emián. A legtöbb felakasztotta magát. Inkább a férfiak közül." (T. I.-né)

„Nagy bánatba vótunk. Jobban bú-sult a nép, mint háborúkor. Úgy meg vótunk ölödve, hogy borzasztó. Sok áldozatul esett, felkötték magikot, megbolondultak." (F. D.-né)

„Olyan es beszélünk, hogy csoportosuljunk össze, s menjünk el valamerre világul, s ne ülünk itt, met ugye, itt a legtöbb szikla. Azt a kicsi földet es úgy csináltuk, teraszosítottuk, hogy teremjen, met gyenge termő vidék ez a miénk, itt Domokoson.

A nép sirt, s aztán ivott, ivott es sirt. Mű sirtunk, asszonyokul. Voltak gyenge öregemberek, azok es sirtak. A férfiak ittak. Akkor haza. Veszedelem, verekedés. Pláne, ha az asszony irt alaja. Hogy mét mentél oda? S ha megverték es, az csak egy verés, de nem a vagyon! Mét irtál alaja? Ez így ment. Így éltünk egy darabig. Aztán csak ide kellett szorulni.” (T. I.-né)

Olyan igazságos vót ez a nép...

„...s most úgy alakult, hogy gyere velem! Ki mit meg tud fogni, viszi. Olyan pityókatermés lett, hogy kívántuk, bár egyet-egyet hazavinni, hogy mérjük meg. Jaj, nem lehet, mondták, s őrt állítottak melléje. S egy éjjel egy egész csomó méges eltűnt. S még az őr kérdezte, hogy hova lett.

De aztán megtudtuk, hogy elment oda... a fejeseznek. S nekünk egy szemet nem volt szabad elvinni. A nép annyit kap, hogy a zsebibe elfér, vagy amennyit haza tud lopni. Ez menyen a legjobban most. Ha nem fizetik ki rendesen, akkor a nép ellopja. Akárhogy őrijézék! A markolás nagy divat lett. Pedig az a legcsúnyább.” (T. I.-né)

„Higgye meg, úgy szerettem a földet dolgozni, s az uram es. S úgy örvendünk, mikor nekünk szép termésünk vót. Mi abba születünk. Én a rozsot kapával ültettem, s meg es kapáltam. Vetőmagnak. Olvastuk mezőgazdasági lapokból, s egymásnak elmondtuk, egymást szemmel követtük, hogy ki milyen termést vesz be.

Szerettük a földet megdolgozni, megművelni, met tudtuk, hogy termésünk lesz.” (K. F.-né)
„Hogy szeretttük a földet! Pedig mennyivel többet dolgoztunk, mint a mostani kollektivistá. De a mű javunkért dolgoztunk, s nem számított a munka. Én ott szerettem lenni örökké a növények között.” (K. F.)

„Szébb munka, mint a miénk volt, nincs a világon. Mű szeretttük erősen. Valahogy mikor láttuk, hogy sokat dolgoztunk, de szép a termény, s abból lesz valami, olyan boldogok vótunk. Tudtunk tartani disznót, még úgy es vót, hogy hat vót. Eladtunk belőle. Levágtuk. Akkor városról zsírért jöttek, szalonnaért jöttek. S vót miből adni. S akkor tehenünk vót: tejünk vót, édes es savnyó es; sajtunk vót, ordánk vót. S azt én dolgoztam meg, a szüleimvel. S vót, mit vinni a mezőre, s eladni.

Olyan hombáraink vannak ott fent, hogy jaj, s az mind teli vót. S akkor vittünk örletni, de milyen szép gabonát! S milyen gyönyörű kenyeret süttem!

S most semmink sincs! Egész délelőtt elállunk egy fekete cipóért, a falu közepibe, a kenyérbót előtt.” (T. I.-né)

Balázs Lajos

Aki nem szereti a magyar népet, leghamarabb a gyermekeken át fogja megszeretni, amint e játékok varázslatos kaleidoszkópjából felé sugárzó, s a pajkos hetykeségtől gyengéd ellágyulásig váltakozó száz arcát figyelni és megismeri. Ezért a nevelő nem lehet el e játékok beható ismerete nélkül. Szomorú gyermekkorá nyomait holtáig viseli, aki úgy nőtt föl, hogy nem volt része bennük. Annak nincs sürgősebb teendője, mint utólag megtanulni, beleélni magát, mert enélkül nem férkőzik a gyermek lelkéhez. Csak itt látja, hogyan tükröződik a világ a magyar gyermekek lelkében. (Kodály, 1951)

A néprajz leginkább a kis nemzeteknél virágzik, mert azok korán felfedezték benne a nemzeti önismeret forrását és a létért való küzdelem hatalmas fegyverét. A XIX. század második felében nálunk is érdeklődéssel követte a nagyközönség a néprajz kezdő lépéseit. (Kodály, 1933)

Tisztelt Olvasó!

Valószínűleg már ön is ismeri, vagy ha még nem, reményeink szerint mielőbb megismeri az 1988-ban alapított építészeti/művészeti/történeti tárgyú írásokat tartalmazó lapunkat, a

PAVILON-T.

Lapunk nevéként e francia eredetű szót választottuk, melynek jelentése: szabadon álló, könnyed, áttört szerkezetű, dekoratív építmény. Elmúlt korok, s korunk építészetről kívánunk szólni úgy, hogy szellemében kiadványunk ehhez az épülettípushoz „hasonlítson”. Az építészetnek és társtudományainak, társművészetekének eredményeit, környezetünk kulturális értékeit kutatva szeretnénk kitekinteni határainkon túlra, elsősorban Európába, s különösen arra a történeti-földrajzi tájra, melyhez mi is tartozunk, Kelet-Közép-Európára. Régiók és benne Magyarország a válság és a megújulás korát éli. Eközben mi – nemritkán saját múltunk „tükörcserepeitől” is megfosztva – nem ismerjük e történeti táj népeinek tradícióit, sőt jelenét sem. A Pavilon ennek a szerintünk egészségtelen helyzetnek a megváltoztatásához kíván hozzájárulni. Ezért szívesen vesszünk – sőt várunk – mindenféle támogatást – szellemi és anyagit egyaránt –, mely kiadványaink színvonalát forma és tartalom tekintetében emelheti. Várjuk tehát olvasóink és leendő szerzőink észrevételeit, javaslatait, nem utolsósorban írásait és természetesen – megrendeléseit.

Lapunk megrendelhető a szerkesztőség (1036 Budapest, III., Mókus u. 20.), továbbá a lapot kiadó SZOLÓRG (Szolgáltatási Kutató és Szervező Vállalat, 1136 Budapest, XIII., Hegedűs Gy. u. 13.) címén. Lapunk előfizethető a szerkesztőség vagy a SZOLÓRG címére küldött megrendelés útján. Az 1991-ben megjelent/megjelenő 3 szám előfizetési díja 450 Ft.

A szerkesztőség

A képviselni kívánt szellemiség ápolása, terjesztése, lapunk további megjelenése, a szerkesztés-kiadás anyagi megszilárdítása érdekében létrehoztuk a

PAVILON ALAPÍTVÁNY-t.

Az alapítvány célja olyan építészettörténeti kutatások támogatása, amelyek a Kárpát-medencében élő népek építészeti, környezeti kultúráját, művészeti kapcsolatait, történeti hagyományait vizsgálják, hozzájárulván ezzel a térség szellemi és tárgyi ismeretanyagának gyarapításához, kulturális örökségének minél árnyaltabb megismertetéséhez, elősegítve ezáltal egyszersmind az itt élő népek egymás iránti megértését, megbecsülését is. Az alapítvány az alapítók szándéka szerint segíteni kívánja a határainkon túl, a Kárpát-medencében élő külföldi szakemberek magyarországi tanulmányútjait, kutatási eredményeik publikálását a Pavilon, vagy más egyéb kiadványok megjelentetésének támogatásával. Alapítványunk nyitott, ahhoz bárki (hazai, vagy külföldi állampolgár) pénzzel vagy a cél szerinti tevékenység előmozdításához szükséges eszközzel csatlakozhat. Az alapítvány javára befizetett összeg, így az előfizetési díj is, alapítványi hozzájárulásnak számít és az adóalapból levonható. Az alapítvány bankszámlájának száma: AGROBANK Rt. 219-93552/753-50066. A Pavilon c. kiadványunkat nagyobb pénzadománnyal támogató magánszemélyek, illetve közintézmények nevét természetesen folyamatosan minden lapszámunkban közzétesszük.

Segítségüket előre is köszönjük!

Budapest, 1991. október

Az alapító